

Ανοιχτή επιστολή στο Κρεμλίνο*

Αγαπητοί φίλοι:

Διάβασα με πολύ μεγάλη προσοχή την επιστολή σας, που δημοσιεύτηκε στο φύλλο της 25ης Μαρτίου της «Ιζβέστια». Διέκρινα σ' αυτήν την αγωνία που σας κατέλαβε όταν τα νέα για τα γεγονότα στο Ορεινό Καραπάγ, την Αρμενία και το Αζερμπαϊτζάν έφτασαν σε σας προερχόμενα από τόσο μακριά. Πράγματι, από πολύ μακριά. Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης της πατρίδας μας και ιδίως η εκπομπή «Βρέμια» του κεντρικού τηλεοπτικού σταθμού, η «Πράβντα», οι ιδεολογικού περιεχομένου εκδόσεις και τα δημοσιογραφικά πρακτορεία, παρουσίασαν τα γεγονότα με έναν τόσο διαστρεβλωμένο τρόπο, ώστε θα έπρεπε κανείς –και αυτό ισχύει και για σας τους ίδιους– να διαθέτει πολύ μεγάλη αντίληψη για

* ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΤΕΤΡΑΔΙΩΝ

Η διακεκριμένη ποιήτρια Σίλβα Γκαμπουντικιάν είναι μέλος της Κ.Ε. του Κ.Κ. Αρμενίας από το 1945. Έχει τιμηθεί με το Κρατικό Βραβείο Ποίησης της Σοβιετικής Ένωσης (1952) καθώς και με τα παράσημα της Ερυθράς Σημαίας, Εργασίας και της Αδελφότητας των Λαών, ενώ έχει ανακηρυχθεί Καλλιτέχνης του Λαού της Σοβιετικής Αρμενίας. Η Γκαμπουντικιάν είναι πολύ δημοφιλής τόσο στη Σοβιετική Αρμενία όσο και στη διασπορά για την ποίησή της, ένα από τα κύρια θέματα της οποίας είναι η αγάπη προς την πατρίδα. Στις 26 Φεβρουαρίου 1988 η Γκαμπουντικιάν, συνοδευόμενη από τον συγγραφέα Ζορί Μπαλαγιάν, συναντήθηκαν με τον Μιχαήλ Γκορμπατσώφ και συζήτησαν μαζί του το ζήτημα του Καραπάγ. Η ανοιχτή επιστολή της Γκαμπουντικιάν γράφτηκε στα ρωσικά και κυκλοφόρησε Παράνομα στη Σ. Ένωση. Τον Ιούνιο, αποσπάσματά της δημοσιεύτηκαν στην «Washington Post». Τυπικά, η επιστολή αποτελεί απάντηση σε μια αντίστοιχη επιστολή του φιλόλογου Αβερίντσεφ, του κριτικού Ιβάνωφ, του συγγραφέα Καβέριν και του ηθοποιού Ουλιάνωφ που δημοσιεύτηκε στο φύλλο της 25ης Μαρτίου 1988 της «Ιζβέστια». Ουσιαστικά, όμως, η επιστολή αποτελεί μια σύνοψη των αρμενικών θέσεων γύρω από την κρίση του Καραπάγ. Η μεγάλη έκταση της επιστολής δημιουργούσε πρόβλημα ανατροπής της προγραμματισμένης όλης του περιοδικού. Έτσι με λύπη μας αναγκαστήκαμε να παραλείψουμε ένα μέρος της, ελπίζοντας ότι είναι το λιγότερο σημαντικό.

να μπορέσει να δημιουργήσει μια προσωπική άποψη για την κατάσταση όπως έχει στην πραγματικότητα και να φτάσει κοντά στην αλήθεια, διαπερνώντας το πυκνό πέπλο, με το οποίο την έχουν επικαλύψει τα παραπάνω δημοσιεύματα.

Αντιλαμβάνομαι τις ουμανιστικές σας προθέσεις να καθησυχάσετε εξίσου και τους δύο λαούς, οι οποίοι θρέθηκαν αντιμέτωποι. Σας είμαι ευγνώμων για τα καθαράς ανθρωπιστικά σας κίνητρα. Παρ' όλ' αυτά, επιτρέψτε μου να σας υποδείξω ότι αυτή η πολιτική ισότητας, την ευθύνη για την οποία δεν φέρετε εσείς, αλλά αυτό το απατηλό προπέτασμα καπνού, εξασθένησε την αποτελεσματικότητα της έκκλησής σας. Ως εκ τούτου, ούτε και εσείς, που είστε σεβαστά πρόσωπα προικισμένα με αρετές, δεν είστε σε θέση να επουλώσετε τις πληγές μας. Η πληγή μας είναι τόσο βαθιά, η απογοήτευσή μας τόσο μεγάλη, που κι εγώ η ίδια δεν γνωρίζω πότε και πώς θα μπορέσουμε να βρούμε την ψυχική μας γαλήνη και να αποκαταστήσουμε την εθνική μας αξιοπρέπεια.

Αγαπητοί φίλοι,

Τα έντονα πάθη που προκλήθηκαν γύρω από το ζήτημα του Καραπάγ δεν έχουν κατασιγάσει εδώ και δύο μήνες και νιώθω παγιδευμένη σε ένα «Τρίγωνο των Βερμούδων». Εξαντλημένη σωματικά και ψυχικά, εγκατέλειψα εδώ και λίγες μέρες το Γερεβάν και αποσύρθηκα σε ένα σπίτι κοντά στο αστεροσκοπείο του Πιουραγκάν, όπου προσπαθώ να αυτοσυγκεντρωθώ, να αναπλάσω στη μνήμη μου και –στο βαθμό που αυτό είναι δυνατόν– να ερμηνεύσω τα γεγονότα των τελευταίων εβδομάδων. Προσπαθώ να βρω έναν τρόπο να διατυπώσω στο χαρτί τα αισθήματά μου, ώστε η ψυχή μου να απελευθερωθεί από τη συσσωρευμένη πικρία και το άγχος.

Ωστόσο, το ζήτημα που τίθεται είναι σε ποιον να γράψω; Πώς να βρω το κατάλληλο πρόσωπο προς το οποίο να απευθύνω τις σκέψεις μου;

Θα έπρεπε μήπως να γράψω στον Μιχαήλ Γκορμαπατσώφ που έχει ήδη κατακλυστεί από χιλιάδες επιστολές και τηλεγραφήματα από επιστημονικές και καλλιτεχνικές οργανώσεις, εργοστάσια, κολχόζ και απλούς πολίτες της Αρμενίας, που εκφράζουν την πικρία, τη σύγχυση και τις ελπίδες τους; Την εποχή που οι διαδηλώσεις στο Γερεβάν είχαν φτάσει στο αποκορύφωμά τους, τον επισκέφθηκα στη Μόσχα μαζί με τον συγγραφέα Ζορί Μπαλαγιάν. Νιώσαμε το σεβασμό του για το λαό μας και πιστέψαμε στην καλή του προαίρεση και στην ειλικρίνεια της έκκλησης που απηύθηνε στους δύο λαούς. Ωστόσο, οι μετέπειτα εξελίξεις με εμποδίζουν να κατανοήσω πλήρως και να εκτιμήσω επακριβώς αυτή την καλή προαίρεση.

Θα έπρεπε μήπως ν' απευθυνθώ στο Προεδρείο του Ανωτάτου Σοβιέτ της Σοβιετικής Ένωσης; Θα έπρεπε να απευθυνθώ στα μέλη του που έχουν εκλεγεί με ψηφοδέλτια που έγραφαν: «Αφήσετε τον ένα και σθήσετε όλους τους άλλους», δηλαδή με ένα σύστημα εκλογής που θυμίζει τον τρόπο με τον οποίο ο Αδάμ «διάλεξε» τη σύζυγό του;

Θα έπρεπε μήπως να γράψω στην «Πράβντα» ή στο πρόγραμμα «Βρέμια»; 'Η μήπως σ' αυτούς που βρίσκονται από πίσω τους και τα καθοδηγούν. Όχι: Τα λόγια μου είναι πολύ οδυνηρά, είναι πολύ άγια για να τα απευθύνω σ' αυτούς τους χοντροκέφαλους γραφειοκράτες της μπρεζνιεφικής απολίθωσης.

Αποφάσισα να γράψω σε σας, αγαπητοί φίλοι και ν' απευθυνθώ μέσω υμών σε όλους τους καλοπροαίρετους ανθρώπους, τους φίλους της επιστήμης και της κουλτούρας, ελπίζοντας ότι θα με καταλάβετε και ίσως θα με βοηθήσετε να βγω από αυτόν τον συναισθηματικό λαβύρινθο. Αν το γράμμα μου είναι μεγάλο, αν οι εκφράσεις μου φορτισθούν συγκινησιακά και δεν μπορέσουν ν' αποστασιοποιηθούν από τα συναισθήματά μου, σας παρακαλώ να συγχωρέσετε την επιστολογράφο σας, που έχει πρόσφατα αποκληθεί «διαφωνούσα» και που δεν φοβάται αυτόν τον χαρακτηρισμό. Ίσως με τον καιρό αυτή η διάθεση

παρέλθει αλλά, τουλάχιστον τώρα, μου είναι δύσκολο να πνίξω τη φωνή της ψυχής με το φίματρο του ορθολογισμού.

Τελειώνοντας το λόγο που εκφωνούσα στη διάρκεια μιας συγκέντρωσης στο Γερεβάν, ζήτησα από το συγκινημένο ακροατήριο να αναμείνει με υπομονή τη δίκαιη επίλυση των προβλημάτων και να επιδείξει λογική. Ένας νέος, που στεκόταν σε μια από τις πρώτες σειρές, φώναξε με τα χαρακτηριστικά του αλλοιωμένα από την υπερένταση: «Περιμένουμε από τον 4ο αιώνα. Πόσο ακόμα πρέπει να περιμένουμε;»

Μάρτυρας μου ο Θεός, η υπομονή του αρμενικού λαού κράτησε πραγματικά πολλούς αιώνες.

Φτάσαμε στην Οκτωβριανή Επανάσταση μετά τη Γενοκτονία του 1915, αφού χάσαμε τον μισό λαό μας και το μεγαλύτερο μέρος των εδαφών μας, αφού διασκορπιστήκαμε σ' ολόκληρο τον κόσμο, εξουθενωμένοι ψυχικά και σωματικά. Ξαν να μην έφταναν όλα αυτά, μετά την εγκαθίδρυση της σοβιετικής εξουσίας στην Αρμενία, η ήδη ακρωτηριασμένη πατρίδα μας είδε να της αφαιρούνται το Ναχιτσεβάν και το Ορεινό Καραπάγ. Έτσι, το κάτω ενοποιημένο τμήμα ενός κατακερματισμένου λαού τεμαχίστηκε με τη σειρά του στα δύο.

Αυτή η ενέργεια, η οποία στερείται κάθε λογικής, αντιστρατεύεται τη δικαιοσύνη και δεν τεκμηριώνεται με κανένα ιστορικό, γεωγραφικό ή δημογραφικό επιχείρημα και που παρέμεινε ανεξήγητη για πολλά χρόνια, έγινε κατανοητή μόνο μετά την αποκάλυψη των σταλινικών εγκλημάτων. Στις 30 Δεκεμβρίου 1920, ο πρόεδρος της Επαναστατικής Επιτροπής του Αζερμπαϊτζάν Ναριμάνωφ ανήγγειλε την επίσημη απόφαση της Επιτροπής να παραδώσει στην αρμενική δημοκρατία τα αμφισβητούμενα εδάφη του Ζανκεζούρ, του Ναχιτσεβάν και του Καραπάγ. Στις 5 Ιουλίου 1921, μετά από την επίσκεψη του Στάλιν στην Υπερκαυκασία, ο Ναριμάνωφ αναθεώρησε την απόφασή του, ανακάλεσε τη δήλωσή του και ισχυρίστηκε ότι το Καραπάγ και το Ναχιτσεβάν έπρεπε να ενταχθούν στο Αζερμπαϊτζάν.

Οι Αζερμπαϊτζανοί ιστορικοί ισχυρίζονται ότι η παραπάνω απόφαση πάρθηκε με τη συγκατάθεση του Λένιν και μας υπενθυμίζουν τη δήλωσή του τελευταίου: «Λάβετε υπόψη σας την άποψη του Ναριμάνωφ». Ας θυμηθούμε όμως τη στάση της Σοβιετικής Ρωσίας απέναντι στην Κεμαλική Τουρκία. Ο Λένιν ήταν πεπεισμένος για τα «επαναστατικά κίνητρα» του Κεμάλ Ατατούρκ και του πρόσφερε ηθική και υλική βοήθεια με την ελπίδα ότι πολύ σύντομα θα εγκαθιδρύνονταν στην Τουρκία η σοσιαλιστική τάξη πραγμάτων. Έτσι, η συμβουλή του Λένιν να ληφθεί υπόψη η άποψη του Ναριμάνωφ ήταν επηρεασμένη από αυτές τις ελπίδες. Στην πραγματικότητα, ο Λένιν προέτρεπε να ληφθούν υπόψη τα συμφέροντα της «επαναστατικής» Τουρκίας.

Ας προσθέσουμε στο παραπάνω τις υπονομευτικές ενέργειες του Στάλιν ενάντια στον αρμενικό λαό και την επιμονή του να περιπλέξει τον Λένιν που αποκάλυφτηκε στις 29 Φεβρουαρίου 1922 όταν ο άρρωστος Βλαντιμίρ Ίλιτς έγραψε: «Νομίζω ότι είμαι σε μεγάλο βαθμό υπόλογος απέναντι στους εργαζόμενους της Ρωσίας για το γεγονός ότι δεν παρέμβηκα αρκετά αποφασιστικά στο ζήτημα της αυτονομίας... το ζήτημα αυτό ουσιαστικά μου διέφυγε... Πιστεύω ότι η ανυπομονησία του Στάλιν και η ανάληψη από μέρους του των σχετικών αρμοδιοτήτων και ο κακός του χαρακτήρας έπαιξαν καιριο ρόλο σ' αυτό το ζήτημα... Γενικά το κακό παίζει επιζήμιο ρόλο στην πολιτική... (Β.Ι. Λένιν, Άπαντα, 4η Έκδοση, τόμος 36, σελ. 553-559).

Μέσα στο κλίμα αποκάλυψης και επανόρθωσης των λαθών του παρελθόντος και ενθαρρυμένοι από τις ιδέες της γκλάσνοστ και της περεστρόικα οι Αρμένιοι του Καραπάγ εξέφρασαν για μια ακόμα φορά την επιθυμία τους να εναθούν με την Αρμενία, με την πεποίθηση ότι αυτή τη φορά θα γινόταν πραγματικότητα. Οι Αρμένιοι που στα 1920 απο-

τελούσαν το 93% του πληθυσμού του Καραπάγ (σήμερα αποτελούν το 75%) είχαν εκφράσει αυτή την επιθυμία άπειρες φορές στο παρελθόν και την είχαν δει να καταπνίγεται στη γένεσή της. Οι Αζερμπαϊτζανοί κατηγορούν τους διανοούμενους της Αρμενίας και ιδίως τους συγγραφείς της για τις συνεχείς παραχές που σημειώνονται στο Καραπάγ, τα τελευταία 60 χρόνια. Όμως, είμαστε υποχρεωμένοι να δηλώσουμε με μεγάλη λύπη και με τύψεις στη συνείδησή μας ότι για πολύ καιρό δεν είχαμε συμμετοχή στις κρίσεις του Καραπάγ. Αυτό έγινε κατά πρώτο λόγο για να κρατήσουμε τουλάχιστον τα προσχήματα σε μια εποχή – τα χρόνια της αποτελμάτωσης – κατά την οποία προβαλλόταν η φιλία των δύο λαών και δεύτερον γιατί δεν θέλουμε να μας αποδοθεί αυτή ακριβώς η κατηγορία.

Επιβάλλεται άπαξ και δια παντός να γίνει αντιληπτό ότι η δυσαρέσκεια του πληθυσμού του Καραπάγ δεν υποκινείται από διάφορους φανατικούς, από «ραδιοσταθμούς του εξωτερικού» ή πράκτορες ξένων δυνάμεων αλλά από την αδικία του 1921 που έχει σημαδέψει βαθιά την ψυχή και του τελευταίου Αρμενίου του Καραπάγ. Όπως η άσθεστη πηγή μιας ασθένειας δηλητηριάζει αδιάκοπα το σώμα, έτσι και η αδικία προκαλεί ανεπιθύμητα επεισόδια. Από τη μια πλευρά έχουμε την πικρία και τον πόνο εξαιτίας του χωρισμού ενός λαού από τους συμπατριώτες του και τον πόθο τους για επανένωση που εκφράζεται με απεγνωσμένες εκρήξεις ή από την άλλη τις επίμονες και παράλογες προσπάθειες να αποκοπούν πάση θυσία οι πνευματικοί δεσμοί του Καραπάγ με την Αρμενία, όπως η συνεχιζόμενη απαγόρευση εγκατάστασης στο Καραπάγ δεκτών για τη λήψη τηλεοπτικών προγραμμάτων από την Αρμενία.

Εξίσου επίμονες και παράλογες είναι οι προσπάθειες άρνησης του γεγονότος ότι η αρχαία επαρχία του Αρτσάχ – που μετονομάστηκε σε Καραπάγ μόνο μετά την ταταρομογγολική εισβολή του 1388 – ανήκε ιστορικά στην Αρμενία. Σκοπός αυτών των προσπαθειών είναι να καταδειχθεί με κάθε μέσο, θεμιτό ή αθέμιτο, ότι οι Αζερί είναι γηγενείς κάτοικοι του Καραπάγ. Ο ισχυρισμός ότι οι Αρμένιοι του Καραπάγ δεν είναι παρά Αλβανοί-Αζεροί που ασπάζτηκαν τον Χριστιανισμό και ότι κατά συνέπεια είναι παράλογο να αρνούνται κατηγορηματικά την τιμή να ανήκουν στο πανίσχυρο τουρκικό έθνος, είναι εντελώς γελοίος. Υπάρχουν ακόμα οι συνεχείς οικονομικές, διοικητικές και ηθικές πιέσεις που ασκούνται στον αρμενικό πληθυσμό, η αζερμπαϊτζανοποίηση της Αυτόνομης Περιοχής και οι διωγμοί που έχουν ως κοινό στόχο τους τον εξαναγκασμό των Αρμενίων να εγκαταλείψουν τις εστίες της και να μετοικήσουν στην Κεντρική Ασία, στη Σ.Σ.Δ. της Ρωσίας και στη Σ.Σ.Δ της Αρμενίας. Παρόμοια ήταν και η πολιτική που εφαρμόστηκε στο Ναχitseβάν όπου ο αρμενικός πληθυσμός που ανερχόταν σε 40% το 1920 είναι σήμερα μόνο το 1-2% του συνολικού πληθυσμού. Αυτές οι συνθήκες οδήγησαν στην εξέγερση τους Αρμενίους του Καραπάγ, οι οποίοι, αφού απευθύνθηκαν επίσημα προς την κεντρική εξουσία, στράφηκαν προς εμάς ζητώντας με αλληπάλληλες επιστολές και υπομνήματα τη βοήθειά μας. Και θα ήταν από μέρους μας καθαρή προδοσία και ηπαισχυντή δειλία το να μην εισακούσουμε ούτε αυτή τη φορά την κραυγή τους για βοήθεια.

Αυτό είναι, αγαπητοί φίλοι, το υπόβαθρο της κρίσης του Καραπάγ που αποκρύπτεται από τον σοβιετικό λαό. Η πολιτικά κοντόθωρη προπαγάνδα μας εμφανίζει το ζήτημα ως μια παραδοσιακή σύγκρουση ανάμεσα σε δύο γειτονικούς λαούς, προκαλώντας μ' αυτό τον τρόπο σύγχυση στους απληροφόρητους σοβιετικούς πολίτες. Άραγε μια παρόμοια παρουσίαση των γεγονότων είναι περισσότερο αποδεκτή από τη χώρα μας, η οποία περηφανεύεται για την εγκαθίδρυση σχέσεων συνεργασίας μεταξύ των λαών από όσο η άποψη του ότι μια αρμενική περιοχή, ενταγμένη σε μια σοβιετική δημοκρατία, επιθυμεί να ενωθεί με την Αρμενία, η οποία είναι και η ίδια σοβιετική δημοκρατία;

Κανένας δεν μπορούσε να προβλέψει ότι τα φυσικά και κατανοητά αιτήματα των Αρμενίων του Καραπάγ για τα οποία στάλθηκαν κατά τους τελευταίους μήνες στη Μόσχα

τόσες επιστολές και εκκλήσεις (μια από αυτές έφερε και τη δική μου υπογραφή), θα μπορούσαν να προκαλέσουν μια τόσο έντονη αντίδραση από πλευράς της ηγεσίας του κόμματός μας. Μήπως οι Αρμένιοι του Καραπάγ βιάστηκαν να προβάλλουν τα αιτήματά τους; Μήπως θα έπρεπε αυτές οι ενέργειες να αναβληθούν μέχρι η περεστρόικα να ριζώσει και μέχρι να μάθει η ηγεσία να ακούει τις προερχόμενες από τα βάθη της χώρας φωνές ή – όπως λένε – «να συνηθίσει στη δημοκρατία;» Αν η κεντρική ηγεσία θεωρούσε ότι δεν ήταν δυνατόν να λυθεί το πρόβλημα του Καραπάγ την παρούσα στιγμή, θα μπορούσε πολύ εύκολα, ανθρωπινά και χωρίς να θίξει την εθνική αξιοπρέπεια του λαού μας, να επιστημάνει στους Αρμένιους του Καραπάγ το ανεπίκαιρο του αιτήματός τους και να υποσχεθεί ότι αυτό θα μελετηθεί μελλοντικά, πράγμα που έπραξε ο Γκορμπατόφ με την έκκλησή του της 26ης Φεβρουαρίου. Σ' αυτή την περίπτωση, θα είχαμε αναμείνει υπομονετικά, όπως κάναμε κατά τα τελευταία 68 χρόνια την απόφαση των ανώτερων κυβερνητικών αρχών. Αντί να γίνει κάτι τέτοιο, έγινε ένα σφάλμα που είχε πολύ άσχημες συνέπειες. Στις 21 Φεβρουαρίου το Πολιτικό Γραφείο της Κεντρικής Επιτροπής του Κομμουνιστικού Κόμματος έσπευσε να χαρακτηρίσει το μαζικό κίνημα των Αρμενίων της Αρμενίας και του Καραπάγ ως διατάραξη της δημόσιας τάξης υποκινούμενη από εξτρεμιστές εθνικιστές. Ακριβώς αυτή η άκρως άδικη απόφαση, αυτός ο χλευασμός της ψυχής του λαού, αυτή η γεμάτη προκατάληψη διαβεβαίωση πυροδότησε τις εκτεταμένες αναταραχές, την έντονη δυσαρέσκεια και προκάλεσε τις διαδηλώσεις και τις απεργίες στο Γερεβάν και στο Καραπάγ.

Βασίζόμενες στην παραπάνω διαβεβαίωση οι αντιαρμενικές δυνάμεις του Αζερμπαϊτζάν αποχαλινώθηκαν. Σ' αυτές συμπεριλαμβάνονται οι ραδιοφωνικοί και τηλεοπτικοί σταθμοί και ο ημερήσιος και περιοδικός Τύπος. Έτσι οδηγηθήκαμε στα αιματηρά επεισόδια του Σουμγκάιτ, που αποτελούν το αντίστοιχο του Τσερνομπίλ στο επίπεδο των εθνικών σχέσεων και είναι μια μαύρη κηλίδα στην ιστορία της Σοβιετικής Ένωσης. Αυτό το πογκρόμ, το οποίο, καθ' όλες τις ενδείξεις είχε οργανωθεί επιμελώς και διήρκεσε επί τρεις ημέρες χωρίς να παρεμποδιστεί από τις τοπικές δικαστικές αρχές δεν αποτελεί αισχύνη μόνο για το Αζερμπαϊτζάν αλλά και για ολόκληρη τη Σοβιετική Ένωση και για την ανθρωπότητα στο τέλος του 20ου αιώνα.

Θα ήθελα ιδιαίτερα να τονίσω το γεγονός ότι η εκπομπή «Βρέμια» του κεντρικού τηλεοπτικού σταθμού συνέβαλε αποφασιστικά στη διόγκωση της λαϊκής δυσαρέσκειας στην Αρμενία και το Καραπάγ όπου οι αρχικοί 2-3.000 διαδηλωτές έφτασαν τελικά τις 70.000. Με τις αυξανόμενα ανέντιμες και μεροληπτικές αναφορές της αυτή η εκπομπή αποσκοπούσε προφανώς στο να εξωθήσει το λαό μας στα άκρα και να τον αναγκάσει να προβεί σε βεβιασμένες ενέργειες.

Το σχέδιο αυτό δεν πέτυχε στο Γερεβάν. Ωστόσο αυτή η μεροληψία που υποδαυλιζόταν από αφανείς και μυστικές δυνάμεις πρόσφερε στο Αζερμπαϊτζάν την ευκαιρία να δράσει ελεύθερα και ατιμώρητα. Και αυτό οδήγησε στα γεγονότα του Σουμγκάιτ. Αυτή η ενοικρατία ενθάρρυνε και αποχαλίνωσε όχι μόνο τους Αζέρ που κατοικούν στο Αζερμπαϊτζάν αλλά κι εκείνους που κατοικούν στην Αρμενία. Σήμερα – και είμαι σίγουρη ότι το ίδιο θα εξακολουθήσει να συμβαίνει και στο μέλλον – οι τελευταίοι προβαίνουν σε διάφορες προκλήσεις και απειλούν να ακολουθήσουν τα ίχνη των συμπατριωτών τους αν η ηγεσία της Σοβιετικής Αρμενίας δεν υποκύψει στα αιτήματά τους.

Οι ηγέτες της Αρμενίας τρομοκρατήθηκαν. Φοβούμενοι μήπως προκαλέσουν την οργή των «αιώνιων αδελφών μας», ήταν έτοιμοι να υποκύψουν πρόθυμα σε όλες τις απαιτήσεις που πρόβαλλαν και έφτασαν μέχρι του σημείου να στείλουν φορτηγά στη Γεωργία για να μεταφέρουν μήλα και κίτρα για τον εορτασμό του Μπαϊράμ εκ μέρους των μουσουλμάνων της Αρμενίας. Φαίνεται ότι οι ηγέτες της Αρμενίας δεν έχουν αντιληφθεί ότι η πραγματι-

κή φιλία ανάμεσα στους λαούς δεν μπορεί ν' αναπτυχθεί όταν γίνονται παρόμοιες παραχωρήσεις που καταρρακώνουν την αξιοπρέπεια του αρμενικού λαού.

Θα ήθελα ακόμα να πω ότι οι περισσότεροι από μας, ανίκανοι να ερμηνεύσουν αυτή τη μεροληπτικότητα τείνουν να πιστέψουν ότι και σ' αυτή την περίπτωση χρησιμοποιήθηκαν τα πιο ισχυρά μέσα που υπάρχουν για να προκληθεί το ενδιαφέρον των άλλων. Το πιο τρανταχτό παράδειγμα χρησιμοποίησης αυτών των μέσων είναι η διαβόητη τελετή του Μπακού, όπου, υπό τα όμματα εκατομμυρίων τηλεθεατών, οι Αζερμπαϊτζανοί ιθύνοντες τοποθέτησαν ένα διαμαντένιο δαχτυλίδι αμύθητης αξίας στο τρεμάμενο – από τα γεράματα ή από τη χαρά της απόκτησης του πολύτιμου αντικειμένου – χέρι του Μπρέζνιεφ.

Εν πάση περιπτώσει όλες οι μορφές μεροληπτικότητας που επιδείχτηκαν ως τις 21 Μαρτίου – η εκπομπή Βρέμια και τα διαστρεβλωτικά της αλήθειας άρθρα του κεντρικού Τύπου – δεν ήταν παρά ένα τίποτα σε σύγκριση με τη χιονοστιβάδα ψευδών και επικρίσεων στα οποία μας υπέβαλε η «Πράβντα» με το άρθρο της «Συναισθηματισμός και Ορθολογισμός». Ίσως στο μέλλον μάθουμε την πηγή και τις σκοπιμότητες που επέβαλαν τη δημοσίευση αυτού του άρθρου. Άσχετα μ' αυτό, θέλω να τονίσω ότι αυτό το άρθρο ήταν για το λαό μας ένα ψυχικό Σουμγκάιτ που καταρράκωσε το πνεύμα μας και έπληξε καίρια το ηθικό μας.

Μόνο όσοι εθελουφλούν μπορεί να κακολογούν τις συγκεντρώσεις και τις διαδηλώσεις μας που διαρκούν εδώ και εβδομάδες. Μέσα από αυτές τις διαδηλώσεις ο λαός μας αναστήθηκε, ξαναγεννήθηκε, αποτίναξε το βόρβορο και τη μούχλα που είχαν επισωρεύσει πάνω του τα χρόνια της αποτελμάτωσης και τον εγωισμό, την απληστία και την εθνική και κοινωνική αδιαφορία που είχε αποκτήσει πρόσκαιρα. Σ' αυτές τις διαδηλώσεις ο λαός μας πήρε τις τύχες του στα χέρια του και συνεχίζοντας περήφανα την εθνική του πορεία στάθηκε ενωμένος και επιθλητικός, όπως αρμόζει σε ένα αρχαίο έθνος που ανακάλυψε την ξεχασμένη βιβλική του καταγωγή.

Πώς θα μπορούσαν αυτοί κατά παραγγελία των οποίων γράφτηκε το άρθρο «Συναισθηματισμός και Ορθολογισμός» να καταλάβουν ότι αιτία της συγκέντρωσης των χιλιάδων ανθρώπων στις πλατείες της πρωτεύουσάς μας δεν ήταν μόνο το ζήτημα του Ορεινού Καραπάγ και ότι στην ψυχή του καθενός απ' αυτούς είχαν ξυπνήσει οι ιστορικές μνήμες;

Στις διαδηλώσεις ήταν παρούσα η τραγωδία του 1915, η οδύνη και η οργή εκείνων που οι γονείς ή οι παπούδες και οι γιαγιάδες τους είχαν κακοποιηθεί και σφαγιαστεί πριν 70 χρόνια. Ήταν παρούσα η νοσταλγία για τα πατρογονικά μας μέρη, που έχουν μείνει πέρα από την άλλη όχθη του Αράξ, μέρη που έμοιαζαν με το χλωμό φως απόμακρων άστρων που μας καλούσε να ενωθούμε, να στηρίξουμε ο ένας τον άλλο για να ξαναποκτήσουμε όλοι μαζί τα όσα έχουμε χάσει. Ήταν παρούσα επίσης και η δυσφορία για το γεγονός ότι η σοβιετική κυβέρνηση δεν έχει υποστηρίξει αρκετά τους Αρμενίους και δεν έχει προβάλει τα δικαιώματά τους στον ΟΗΕ. Το ζήτημα της αναγνώρισης της Τουρκίας ως υπεύθυνης για την γενοκτονία των Αρμενίων μελετάται επί είκοσι χρόνια στον ΟΗΕ ο οποίος δεν έχει αποφανθεί οριστικά επ' αυτού.

Υπάρχει επίσης δυσανεξία για τα διαζύγια, οι δωροδοκίες οι κλοπές, η γραφειοκρατικοποίηση και οι αυθαιρεσίες συνεχίζονται ανεμπόδιστα στη Δημοκρατία, γιατί η Αρμενία και η πρωτεύουσά της ασφυκτιούν και πνίγονται από το χλωροπρένιο και άλλες δηλητηριώδεις αναθυμιάσεις που υπερβαίνουν κατά πολύ τα όρια ανοχής και τέλος γιατί το πυρηνικό εργοστάσιο συνεχίζει να υπάρχει και να μας απειλεί καθώς είναι χτισμένο κοντά στο Γερεθάν πάνω σε μια σεισμογενή περιοχή και σε μια υδροφόρο λεκάνη.

Η συσσωρευμένη δυσανεξία στα πνεύματα όλων αυτών που συμμετείχαν στις διαδηλώσεις του Γερεθάν πυροδοτήθηκε από το ζήτημα του Καραπάγ. Οι χοντροκέφαλοι συγγραφείς του άρθρου «Συναισθηματισμός και Ορθολογισμός», που είναι οι ίδιοι αντίπαλοι

της περεστρόικα δεν μπορούσαν να χαρακτηρίσουν όλα αυτά παρά ως «αντισοσιαλιστική συμπεριφορά». Κι αυτό συνέβη σε μια εποχή κατά την οποία ο Μιχαήλ Γκορμπατσώφ είχε δηλώσει κατά το ταξίδι του στη Γιουγκοσλαβία ότι η κρίση του Καραπάγ δεν ήταν αντισοσιαλιστικής ή αντισοβιετικής φύσης αλλά ότι «αφορούσε την ύπαρξη διεθνικών πολιτιστικών προβλημάτων στην περιοχή». Πρέπει κανείς να μην έχει ούτε τη στοιχειώδη ευφυΐα για να περιγελάσει την ενστικτώδη αυτο-οργάνωση των 700.000 ανθρώπων που κατέκλυσαν τους δρόμους του Γερεβάν και για να αγνοήσει την αυτοσυγκράτηση και τον αυτοέλεγχό τους. Πρέπει κανείς να μην έχει ούτε στοιχειώδη ευγένεια για να περιπαίζει την προθυμία με την οποία ο λαός έσπευδε να προσφέρει τρόφιμα και νερό στους διαδηλωτές που στέκονταν όρθιοι επί πολλές ώρες και να βοηθήσουν τους ηλικιωμένους που είχαν αποκάμει. Και πρέπει κανείς να μην διαθέτει ούτε τον ελάχιστο σεβασμό για τους άλλους λαούς για να περιυβρίσει αυτή την ύψιστη έκφραση αλληλεγγύης μεταξύ συμπατριωτών.

Οι υπεύθυνοι του σοβιετικού τύπου και της τηλεόρασης υποκρίνονταν ότι δεν άκουγαν τον ήχο αυτών των θημάτων. Τους ευγνωμονούμε γι αυτό γιατί θα μπορούσαν να μολύνουν την απαράδλητη έκφραση πόνου και πένθους του λαού μας όπως μόλυναν καθετί που εκφράζει το πνευματικό και ψυχικό σθένος σε μια κοινωνία προικισμένη με δημοκρατία και διαφάνεια.

Πιστεύω ειλικρινά ότι αυτοί οι σπιούννοι που εργάζονται στον κρατικό μηχανισμό θα είχαν κερδίσει πολλά αν είχαν στήσει το αυτί τους και είχαν ακούσει τους λιγοστούς θερμάιμους νεαρούς στη συγκέντρωση της 19ης Μαρτίου μπροστά από την Όπερα. Έχοντας χάσει τον αυτοέλεγχό τους εξαιτίας των συνεχών προσβολών και ύβρεων, οι τελευταίοι πρότειναν, ανάμεσα σε άλλα απεγνωσμένα μέτρα να υποβληθεί η υπόθεση του Σουμγκάιτ σε ένα διεθνές δικαστήριο γιατί η σοβιετική κυβέρνηση απέκρυπτε την πραγματική έκταση των γεγονότων. Πρότειναν επίσης να κηρυχθεί η Αρμενία «ακομματική δημοκρατία» σε περίπτωση που η κυβέρνηση αποτύγχανε να επιλύσει το ζήτημα του Καραπάγ.

Διαδήλωση Αρμενίων στη Μόσχα, σε ένδειξη αλληλεγγύης για τις κινητοποιήσεις στο Καραπάγ

Θα μπορούσα εύκολα να προμηθεύσω σ' αυτούς τους συντάκτες, που έχουν τάξει ως σκοπό της ζωής τους το να μη θιγεί το κράτος, σοβαρότερα ακόμα στοιχεία για να συμπληρώσουν τους φακέλους τους.

Στις 23 Μαρτίου 1988 οργανώσαμε συγκεντρώσεις τόσο στο Καραπάγ όσο και στην Αρμενία όπου τους τελευταίους δύο μήνες ήταν αδύνατο να μείνει κανείς στο σπίτι του και να μη συμμετάσχει στις συγκεντρώσεις. Περιμέναμε με κοιμμένη την ανάσα την απόφαση του Προεδρείου του Ανωτάτου Σοβιέτ, ελπίζοντας ότι θα είχαμε καλά νέα. Ήμουν σε ένα φιλικό σπίτι. Όταν οι σχολιαστές της εκπομπής «Βρέμια» ανακοίνωσαν την απόφαση του Προεδρείου να παραμείνουν τα πράγματα όπως έχουν και όταν οι ηγέτες των διάφορων δημοκρατιών πήραν το λόγο και άρχισαν να καταφέρονται ενάντια στην εγκαταλειμμένη και παγιδευμένη Αρμενία και ενάντια σ' εμάς, τους απειθαρχούς, οι καρδιές μας πήγαν να σπάσουν.

Μείναμε ακίνητοι, σαν παράλυτοι, για λίγα λεπτά.

Ακολούθησε ένα ξέσπασμα οργής. Οι νέοι ήταν οι πιο οργισμένοι απ' όλους. Η κόρη των φίλων μου – μια καλλιτέχنيδα και ευαίσθητη νεαρή γυναίκα – κραύγασε με φωνή που έτρεμε: «Αν είναι έτσι, θα βρω κι εγώ όπλα. Θα μάθω κι εγώ να σκοτώνω παιδιά. Φαίνεται ότι δίνουν περισσότερη σημασία στους δολοφόνους παρά σ' εμάς». Ένας από τους αδελφούς της την διέκοψε: «Ας απευθυνθούμε στην Τουρκία. Ας ζητήσουμε από τους Τούρκους να μας συγχωρήσουν για το ότι πήραμε το μέρος της Ρωσίας, κι ας τους πούμε ότι στο εξής...»

Κάποιος τον διέκοψε: «Πώς θα μπορούσαμε ν' αντικρύσουμε το Αραράτ ύστερα απ' αυτό;» Ξανάρθαμε όλοι στα λογικά μας. Δάκρυα κύλησαν απ' τα μάτια μερικών από μας. Ήταν δάκρυα απογοήτευσης και της αίσθησης ότι είχαμε φτάσει σε αδιέξοδο. «Όχι, αυτό δεν γίνεται! Ας απευθυνθούμε στον Καναδά και την Αυστραλία, ζητώντας τους να μας δώσουν μια περιοχή κι ας πάμε όλοι να εγκατασταθούμε εκεί. Εδώ σκοπεύουν να μας αφανίσουν ολοκληρωτικά σαν έθνος».

Τότε ακούστηκε μια άλλη θλιμμένη φωνή: «Καλά λοιπόν, ας φύγουμε. Όμως σε ποιον θ' αφήσουμε τις εκκλησίες μας, τα χατσκάρ μας, το Γερεβάν μας;»

Μπορείτε να φανταστείτε, αγαπητοί Σέργκιεβιτς, Βιατσεσλάβ Βσεβολότοβιτς, Μπεντζαμίν Αλεξάντροβιτς, Μιχαήλ Αλεξάντροβιτς, ότι αυτά τα τελευταία ήταν δικά μου;

Με τέτοια λόγια μας ανάγκασε να μιλάμε το αδιέξοδο. Μας ανάγκασε να στραφούμε ενάντια στους εαυτούς μας, ενάντια στην προσωπική μας ιστορία.

Καθώς σας περιέγραφα τις αντιδράσεις μας, για την απόφαση του Ανωτάτου Σοβιέτ συνειδητοποίησης ξαφνικά ότι το κείμενό μου θα μπορούσε να πέσει στα χέρια ουχαυπκοε. Δεν φοβάμαι για το αν θα αποδώσουν τα λόγια μου σ' αυτό που το λεξικό Οξεγκάφ προσδιορίζει ως «υποκίνηση από τους λεγόμενους δυτικούς ραδιοσταθμούς» ή για το αν θα τα χρησιμοποιήσουν ως νέο υλικό για ένα νέο κακόπιστο άρθρο. Φοβάμαι όμως μήπως μειδιάσουν και χαρακτηρίσουν τις φράσεις μου «Σε ποιον θ' αφήσουμε τις εκκλησίες μας, τα χατσκάρ μας, το Γερεβάν μας» και «Πώς θα μπορούσαμε ν' αντικρύσουμε το Αραράτ ύστερα απ' αυτό;» ως γεροντικό συναισθηματισμό. Γιατί όμως να νιώθω έτσι; Γιατί να με νοιάζει για το πώς θα ερμηνευτούν τα λόγια μου; Ποιος έχει δώσει το δικαίωμα σ' αυτούς τους νεοφερμένους αποτακτικούς το δικαίωμα να στρέφουν τις πένες τους σαν σπαθιά ενάντια σε ένα έθνος που έχει φτάσει ως τις μέρες μας από την αρχαιότητα, ένα έθνος που έχει μάθει να έχει ως κριτή των πράξεων και της συνειδήσής του το ιερό του βουνό, το Αραράτ; Ποιος τους επέτρεψε να κάνουν τα όσα έκαναν στο όνομα του σοσιαλισμού, της περεστρόικα, της δημοκρατίας και του Λένιν, ο οποίος στα τελευταία έργα του είχε συστήσει να υπάρξει μια προσεκτική και λεπτή προσέγγιση στο εθνικό αίσθημα των μειονοτήτων;

Αγαπητοί φίλοι, τελευταία παίρνουμε γράμματα από φίλους μας διαφόρων εθνικοτήτων όπως ο Μιχαήλ Κουγκίν, Βαλεντίν Ρασπούτιν, Αντρέι Πιστώφ, Μιχαήλ Ματουςόφσκι, Βασίλ Ισκαντέρ, Στανισλάβ Ρασάτιν, Μιχαήλ Λόντμαν, Κρούμπνικ και άλλες επιφανείς και λιγότερο επιφανείς προσωπικότητες, που μας εκφράζουν την αλληλεγγύη τους. Τα «μεγάλα αφεντικά» του Γερεβάν απαγόρευσαν τη δημοσίευση αυτών των γραμμάτων είτε επειδή φοβούνται να μη χάσουν τις καρέκλες τους είτε για να μην «αναμοχλευτούν τα πάθη».

Θεωρώ τις ανόητες επιφυλάξεις των ηγετών μας πραγματικά επιβλαβείς για την πραγματική φιλία των λαών. Η δημοσίευση αυτών των γραμμάτων θα βοηθούσε το έθνος μας, το οποίο αισθάνεται τόσο μόνο, να ανασάνει λίγο πιο ελεύθερα.

Θα ήθελα να παραθέσω το πλήρες κείμενο του τηλεγραφήματος που πήραμε από το Νοβοσιμπίρσκ: «Στις 26 Μαρτίου οργανώσαμε συγκέντρωση στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο της πόλης μας στην οποία ήταν παρόντες πολλοί φοιτητές και επιστήμονες. Παρόντες ήταν και πολλοί δάσκαλοι από χωριά και πόλεις της περιοχής του Νοβοσιμπίρσκ. Το ακροατήριο μου ζήτησε να σας εκφράσω τον θαυμασμό που νιώθει για την αφοσίωσή σας. Τα γεγονότα του Ορεινού Καραπάγ μας προξένησαν μεγάλη λύπη. Αναγνωρίζουμε ξεκάθαρα την ευθύνη μας για τα όσα διαδραματίζονται στη χώρα μας. Δεν μπορούμε να φανταστούμε τη Σοβιετική Ένωση χωρίς τον αδελφικό αρμενικό λαό, του οποίου ο πανάρχαιος πολιτισμός είναι τμήμα του πολιτιστικού μας πλούτου. Ευχόμαστε να έχει ο αρμενικός λαός υπομονή, ζωντάνια, επιμονή και αυτοέλεγχο. Πιστεύουμε ότι θα δοθεί η καλύτερη και η πιο λογική λύση. Πιστεύουμε σε ένα πολιτισμό, του οποίου η παλλόμενη φωνή πρέπει να εισακουστεί. Είμαστε παντοτεινά στο πλευρό σας. Εκ μέρους των φοιτητών, δασκάλων και καθηγητών, Ελθίρα Κοριούχιν».

Είμαστε παλιοί φίλοι με το Ναζίμ Χικμέτ παρά το γεγονός ότι έχω πάντα στην καρδιά μου τα κατεχόμενα εδάφη μας και τα ορφανεμένα μνημεία του πολιτισμού μας που θρίσκο-νται απ' την άλλη μεριά των συνόρων. Κάθε φορά που συναντιόμαστε, φιλιόμαστε όπως φιλιούνται δύο αδέρφια. Κάθε φορά, τραβιόμουν λίγο προς τα πίσω και του έλεγα υπαινικτικά: «Τα εδάφη.. Να μας δώσετε πρώτα τα εδάφη μας κι ύστερα θα φιληθούμε». Ο Χικμέτ χαμογελούσε και μου απαντούσε: «Όταν θα έρθει η επανάσταση, θα σας τα δώσουμε οπωσδήποτε. Πώς μπορούσε αυτός ο μεγάλος ουμανιστής και κομμουνιστής να γνωρίζει ότι εβδομήντα χρόνια μετά την επανάσταση θα επαναλαμβάνονταν σε μια χώρα που και οι δύο μας είχαμε εξυμνήσει γεγονότα παρόμοια με κείνα του 1915; Πώς μπορούσε να γνωρίζει ότι όχι μόνο τα μνημεία και τα εδάφη ενός λαού αλλά και οι ίδιοι οι κάτοικοι αυτών των εδαφών θα μπορούσαν να μένουν υποδουλωμένοι με το ψεύδος και την καταπίεση; Πώς μπορούσε να γνωρίζει ότι οι συμπατριώτες του συγγραφείς θα λησμονούσαν με τραγικό τρόπο τα λόγια του Ένγκελς ότι «ο λαός που καταπιέζει άλλους λαούς, δεν μπορεί να είναι ο ίδιος ελεύθερος».

Αγαπητοί φίλοι, γνωρίζουμε όλοι και το τονίζουμε στα βιβλία τα ποιήματα και τους λόγους μας ότι τα πιο πολύτιμα αγαθά του ανθρώπου είναι η ελευθερία, ο αυτοσεβασμός και η αξιοπρέπεια. Έχουμε όλοι εξοργιστεί και διαμαρτυρούμαστε εξαιτίας των γεγονότων του Σουμγκάιτ. Το Σουμγκάιτ είναι σύμβολο της φυσικής εκμηδένισης του ανθρώπου. Συμβολίζει το «εθνικό στερεότυπο», τον πρωτόγονο τρόπο ζωής ενός λαού του οποίου η περιγραφή από τον Βίκτωρα Ουγκά πριν από 150 χρόνια στο *Ελληνοπούλο* έγινε διεθνώς γνωστή. Γράφει στο ποίημά του ο Ουγκά: «Τούρκοι περάσαν από κει, παντού θάνατος και χαλασμός...» Αφού αναφερθεί ότι «οι Τούρκοι περάσαν από κει», δεν υπάρχει ανάγκη να δοθούν παραπέρα εξηγήσεις.

Οι πολυποίκιλοι τρόποι καταπίεσης που κρύβονται έντεχνα πίσω από τις σημαίες της ελευθερίας και το ότι οι κάτοικοι του Καραπάγ αναγκάζονται παρά την ολόψυχη αντίθεσή τους, να ζουν κάτω από την κυριαρχία των σκληρών μουσουλμάνων απεσταλμένων και να εξαρτώνται διαρκώς από την αυθαιρεσία τους είναι ταπεινωτικό για την κοινωνία μας που επιδιώκει να ανακαινιστεί και να γίνει πιο ανθρώπινη. Πρόκειται για μια κατάσταση απάνθρωπη που δεν παραβιάζει μόνο τα εθνικά αλλά και τα ατομικά δικαιώματα του κάθε πολίτη.

Αν είμαστε πραγματικά απολογητές των υψηλών ιδανικών, θα πρέπει όλοι μας, Αρμένηδες, Ρώσοι, Ουκρανοί και άλλοι, να διαμαρτυρηθούμε με όλη μας τη δύναμη γι αυτή την κατάσταση. Και αν το Σύνταγμα – άσχετα αν αυτό είναι του Στάλιν ή του Μπρέζνιεφ – είναι υπεύθυνο για την εξευτελιστική κατάσταση στην οποία υποβάλλονται οι Αρμένιοι του Καραπάγ, τότε ας το αλλάξουμε. Στο κάτω-κάτω το Σύνταγμα είναι για τους ανθρώπους και όχι οι άνθρωποι για το Σύνταγμα.

Γι' αυτούς τους λόγους και καθώς όλες οι εκκλήσεις και οι αιτήσεις του Καραπάγ και της Αρμενίας για ένωση της Αυτόνομης Περιοχής με την Σ.Σ.Δ. της Αρμενίας, δεν φέρνουν κανένα αποτέλεσμα, απευθυνόμαστε σε σας φίλοι, αδελφοί και υποστηρικτές των τεχνών, των επιστημών και της κουλτούρας, άνθρωποι, που η συνείδηση της Μεγάλης Ρωσίας είναι ακόμα ζωντανή στις καρδιές σας. Βοηθήστε το Ορεινό Καραπάγ. Υψώστε τη φωνή σας και υπεραπιστείτε τους πολύπαθους εργαζόμενους, αυτούς που ο αγώνας τους για ελευθερία είναι άξιος σεβασμού.

Αν η επανένωση του Ορεινού Καραπάγ με την Αρμενία είναι αδύνατη ας ενσωματωθεί το πρώτο στη Ρωσία, ας του δοθεί ένα ειδικό καθεστώς και ας τεθεί στις αρμοδιότητες του Αναπλάτου Σοβιέτ της Σοβιετικής Ένωσης ας μετατραπεί σε Αυτόνομη Δημοκρατία έτσι ώστε να έχει τουλάχιστον το δικαίωμα να ζει και να εργάζεται βασιζόμενο στις δικές του δυνάμεις.

Δεν είναι ξεκάθαρο αν χάσαμε την πίστη μας στην περεστρόικα ή αν τη διατηρούμε. Αυτό θα το δείξει η ζωή. Το μόνο που είναι ξεκάθαρο είναι ότι επικαλούμαστε την πνευματική μας κληρονομιά και εξακολουθούμε να ζούμε. Η ιστορία μας περιλαμβάνει μια τραγική χρονολογία: Το 451 μ.χ. είναι η χρονολογία της διεξαγωγής της μάχης του Αβαράιρ. Σ' αυτήν οι Αρμένιοι συνεντρίθησαν από τον κατά πολύ πιο πολυάριθμο περσικό στρατό. Ο στρατηγός Βαρτάν Μαιμικονιάν και πολλοί από τους στρατιώτες του έπεσαν νεκροί στο πεδίο της μάχης. Δεν είναι όμως καθόλου εκπληκτικό το ότι αυτή η μάχη που δόθηκε για την πίστη και την πατρίδα μπήκε στο αρμενικό εορτολόγιο ως «Ημέρα του Βαρτανάντς». Για δεκαπέντε αιώνες, τη δεύτερη Παρασκευή κάθε Φεβρουαρίου ο λαός μας τιμάει με επίσημες λειτουργίες κάτω από τους θόλους των αρμενικών εκκλησιών το πνεύμα και την πίστη του θάνατου Βαρτάν και των συντρόφων του που έπεσαν στο Αβαράιρ.

Έτσι αυτή η μεγάλη ήττα μας βοήθησε να νικήσουμε.

Μπορεί μικροί και μεγάλοι, τοπικές και κεντρικές αρχές να μας επιπλήτουν και να μας ταπεινώνουν. Ωστόσο εμείς θεωρούμε εκείνο το βδομαδιατικό ξέσπασμα το γεμάτο από την ευγένεια των αισθημάτων και του πνεύματός μας, που οδήγησε 700.000 κατοίκους του Γερεβάν και πολλές χιλιάδες που ήρθαν από όλα τα μέρη της Αρμενίας στην πλατεία της Όπερας, τη συμπάρσταση των Αρμενίων όλου του κόσμου κι εκείνη την αξέχαστη μέρα της 27ης Φεβρουαρίου 1988 ως μια από τις πιο ένδοξες στιγμές της ιστορίας μας.

Όλα αυτά τα θεωρούμε νίκη του πνεύματος του λαού, νίκη της λαϊκής αλληλεγγύης. Αυτή η νίκη θα μας βοηθήσει να ζήσουμε να ελπίζουμε και να δημιουργούμε.

Μετάφραση: Σήφης Κασσεσιάν